

ABD/İSRAİL-İRAN ÇATIŞMASI EKSENİNDE DEĞİŞEN KÜRESEL DENGELER VE AMERİKAN HEGEMONYASININ GELECEĞİ

Helin SARI ERTEM

Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ABD ve İsrail'in eşzamanlı olarak 28 Şubat 2026'da başlattığı saldırıların ardından özelde İran, genelde Ortadoğu bölgesi yeniden dünya gündeminin en üst sıralarında. Saldırıların İran'la yapılan nükleer program müzakereleri devam ederken gerçekleşmesi, Trump (ve Netanyahu yönetimlerinin) karşısındaki aktörü eşit bir muhatap olarak görmedikleri ve güvenilmez olduklarının da kanıtı. Saldırılarda İran'ın siyasi ve askeri üst düzey kadrolarının önemli bir bölümünün, özellikle devrim rehberi Ali Hamaney'in öldürülmesi, İran'da nükleer programdan ziyade rejimin yok edilmesinin merkeze koyulduğunu gösteriyor. İran'ın karşı saldırıları ise bu işin maliyetinin tüm bölgeyi ve hatta küresel

sistemi kapsayacak şekilde genişlemesinin hedeflendiğini düşündürüyor. İran bu saldırıların bedelini tek başına ödememekte kararlı.

Derin medeniyet bilinci, zengin yeraltı kaynakları ve İslam dünyasında Şii gelenekle şekillendirdiği liderlik iddiası, İran'ı uzunca bir zamandır Ortadoğu'nun en önemli aktörlerinden biri yaptı. Ancak 1979 Devrimi'nden bu yana genelde Batı, özelde ABD ve İsrail ile girmiş olduğu güç mücadelesi, onu aynı zamanda bölgedeki tüm gerginliklerin de merkezine yerleştirdi. ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında sıkça zikrettiği sözde "Haydut Devletler" sıralamasında en üst sıralarda yer verdiği İran, tüm yaptırımlara rağmen boyun eğmeyi, bir

ABD'nin önce Venezuela, sonra İran örneğinde demokrasi güzellmeleriyle meşrulaştırmaya çalıştığı rejim değişikliği söylemleri, artık ne Amerikan kamuoyunda ne de uluslararası toplumda beklenen etkiyi yaratıyor. Dünya bu gayrimeşru ve keyfi saldırılarla, ABD ve kadim dostu İsrail'in kendi çıkarları uğruna onlarca ülkenin ve milyonlarca insanın güvenliğini nasıl riske atabileceğini bir kez daha görmüş durumda.

de Irak ve Suriye'deki güç boşluğundan faydalanarak, bölgede vekil güçlerle kurduğu nüfuz ağını genişletince, ABD ve İsrail'in doğrudan askeri saldırılarının da öznesi haline gelmiş durumda.

Devam eden son saldırılar, ABD ve İsrail için Haziran 2025 ve öncesindeki adımların devamı niteliğinde olsa da, İran ve Ortadoğu kadar, ABD hegemonyasının geleceği ve küresel dengeler açısından da düşünülmesi gereken çok nokta var. Her şeyden önce ABD'nin önce Venezuela, sonra İran örneğinde demokrasi güzellmeleriyle meşrulaştırmaya çalıştığı rejim değişikliği söylemleri, artık ne Amerikan kamuoyunda ne de uluslararası toplumda beklenen etkiyi yaratıyor. Dünya bu gayrimeşru ve keyfi saldırılarla, ABD ve kadim dostu İsrail'in kendi çıkarları uğruna onlarca ülkenin ve milyonlarca insanın güvenliğini nasıl riske atabileceğini bir kez daha görmüş durumda.

Küresel enerji piyasalarını dilediği gibi kontrol etmek ve Ortadoğu'da "düşman rejim" olarak gördüğü İran'ın etkisini sınırlamak adına, bölgesel bir savaş riski yaratmaktan çekinmeyen Trump yönetimi göreve ilk kez geldiği Ocak 2017'den bu yana İran'ı Amerikan kamuoyunun gözünde bir ulusal güvenlik sorunu hâline getirmek için elinden geleni yapıyor. Ancak her şeye rağmen bunu başarmış değil. Pew

Araştırma Merkezi'nin Temmuz 2025 anketine göre, Amerikalıların yüzde 42'si Çin'i, yüzde 25'i ise Rusya'yı uluslararası bir tehdit olarak görürken, yüzde 4'ü hiçbir ülkeyi bu yönde görmediğini, yüzde 22'si ise bu konuda bir fikri olmadığını belirtti.

İlk başkanlık dönemindeki icraatlarına İran ve nüfusunun çoğu Müslüman olan altı diğer ülkenin (Suriye, Irak, Libya, Somali, Sudan ve Yemen) vatandaşlarına ABD'ye giriş yasağı getirerek başlayan Trump, giderek sertleştirdiği söylemleriyle, bir yandan Obama döneminde P5+1 inisiyatifiyle başlatılan nükleer anlaşmadan ayrılırken, diğer yandan İran'ın varlığını dahi kabul etmediği İsrail'e tam destek verdi ve Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak ilan etti. Hamas'ın 7 Ekim saldırıları sonrasında İsrail'in Gazze'de yarattığı soykırıma seyirci kalırken, İran'ın vekil güçler aracılığıyla bölgede kurduğu nüfuz alanını, Hamas'ın başat destekçisi olduğu ve bölgede Amerikan çıkarlarını tehdit ettiği gerekçesiyle, İsrail ile tam bir uyum içinde, adım adım geriletmeye başladı. Sertleşen ekonomik ve siyasi yaptırımlar silsilesini, Suriye'deki İran Büyükelçiliğinin vurulması ve İran Devrim Muhafızları'nın önde gelen komutanlarından Kasım Süleymani'nin öldürülmesi izledi. Görevi devralan Biden yönetiminin, Obama dönemini hatırla-

tacak şekilde, müzakere odaklı görece yumuşak üslubu İran'la gerilimi yok etmeye yetmedi.

Trump'ın 2025'te yeniden Beyaz Saray'a dönmesi, onun İran'a ve bölgeye dair yarım kalan işlerini bitirmesi için gereken imkâna ve zamana kavuşmasını sağladı. Ancak T. Roosevelt'ten bu yana kanun hükmünde kararnamelere en fazla başvuran başkan olarak tarihe geçen Trump'ın İran gibi ciddi bir meseleyi Kongre'ye taşımasını beklemek yanıltıcı olurdu. Nitekim, Trump'ın aşırı İsrail yanlısı, İran ve Çin düşmanı kabinesi, ne Haziran 2025'teki 12 günlük İsrail-İran çatışmasında İran'ın nükleer tesislerine yapılan ağır Amerikan bombardıman, ne de Şubat 2026'da başlayan saldırılar için Kongre'ye danıştı. Bu durum, Amerikan başkanlarına verilen yürütme yetkisinin sınırlarının yeniden tartışılmasına yol açtı. İran'ın karşı saldırılarında ölen Amerikan askerlerinin tabutları ülkeye döndükçe, iç kamuoyunda yükselen muhalif sesler artıyor. İran'ın nükleer programını yok etmek kadar rejimi devirme amaçlarını da alenen dillendiren ABD (ve İsrail'in) muhalefetin sesini ne kadar dikkate alacağı yaklaşan seçim süreçlerinde belli olacak.

Gelinen noktada İran, bir yandan ulusal birliğini ve rejimin geleceğini konsolide etmeye çalışırken, diğer yandan İsrail'i ve Körfez'deki tüm Amerikan askeri yapılanmasını hedef alıyor.

Ancak bunlardan daha etkili bir sonuç getirecek, geniş kapsamlı bir strateji daha devrede. Kısıtlı kaynaklarıyla İran, beka çabasına dayalı refleksin doğal bir sonucu olarak, Katar, Bahreyn, BAE, Kuveyt, Suudi Arabistan ve hatta son nükleer program müzakerelerindeki arabulucu ülke Umman gibi Körfez ülkelerinin uzun vadeli güvenlik ve istikrarını hedef alıyor. Hürmüz Boğazı'nı kapatarak Körfez'in gıda ve su kaynaklarına ulaşımını kısıtlayan bu strateji, aynı zamanda, dünya enerji arz güvenliğini ve bölgedeki diğer uluslararası yatırımları tehdit ediyor.

Başta Suudi Arabistan, Katar ve BAE olmak üzere, Körfez ülkeleri şimdilik bu krizle mücadelede ağır bir darbe almamış gibi görünse de, uzun vadede sadece ABD'nin güvenlik şemsiyesine bağımlı kalmamaları gerektiğini de öğrenmiş durumdadır. Trump'ın "Önce Amerika" odaklı eylemleri nedeniyle, son yıllarda zaten BRICS ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi alternatif bloklarla temasını artırmış olan bu ülkeler, ulusal savunma kapasitelerini güçlendirme bağlamında da özerk bazı tedbirler almışlardı. Söz konusu ülkelerin, bundan sonra da ABD ile güçlü askeri bağlarını korumaya istekli olup olmayacaklarını zaman gösterecek.

İran'ın da bu süreçten, özellikle ulusal savunma bağlamında, belli dersler çıkaracağı mu-

Trump'ın aşırı İsrail yanlısı, İran ve Çin düşmanı kabinesi, ne Haziran 2025'teki 12 günlük İsrail-İran çatışmasında İran'ın nükleer tesislerine yapılan ağır Amerikan bombardımanı, ne de Şubat 2026'da başlayan saldırılar için Kongre'ye danıştı.

hakkak. Ancak bu derslerin İran'ı tıpkı devrik Rıza Şah dönemindeki gibi Batı'yla eklemelenmeye itecek nitelikte mi, yoksa her şeye rağmen Batı'ya daha çok kafa tutacak şekilde mi olacağı henüz net değil. İşin rengi, İran içindeki dengeler kadar, bölgesel ve küresel dinamiklerle de yakından ilişkili olacak. Vekil silahlı güçlerle son birkaç on yılda ilmek ilmek ördüğü bölgesel nüfuz hatlarını önemli ölçüde kaybetmiş olan İran'ın geleceği, özellikle Rusya ve Çin gibi alternatif güç odaklarından alabileceği desteğin miktarıyla şekillenecek.

İran, asimetrik savaş taktikleriyle ABD ve İsrail'i bir süre daha oyalayabilir, ancak rejimin küresel destek olmadan ayakta kalabilmesi pek de mümkün görünmüyor. Bu durumda, İran'da-

ki mevcut rejimin ömrü - "Peloponez Savaşları Tarihi"nde Tukidides'in aktardığı meşhur "Melian Diyaloğu" anlatısında yer alan "Güçlüler yapabileceklerini yapar, zayıf olana düşense buna katlanmaktır" sözünü destekler şekilde - pek de uzun olmayacaktır. Ancak unutmamak gerekir ki İran aynı zamanda dünyanın önde gelen akıl oyunlarından biri olan satrancın ana vatanı ve "stratejik sabır" doktrininin de sahibidir. Henüz tümünü kullanmadığı kozlarını, başını Çin ve Rusya'nın çektiği Küresel Güney'in sistemik itirazları ve adalet çağrısı ile birleştirebilirse, ABD ve İsrail'in beklemediği ölçüde güçlü bir etki de yaratabilir. Belki de küresel hegemonyanın Batı'dan Asya'ya kayışını hızlandıracak olan, tıpkı Gazze gibi, İran'ın da maruz bırakıldığı bu gayrimeşru saldırı olacaktır. ■